

Ricard Ruiz Garzón

ESQUIZO
Històries reals

La Campana

*Als protagonistes reals de tots aquests relats
i als qui pateixen diàriament experiències similars.*

*A Alberto Jarrod Per, per la seva amistat i valentia,
in memoriam*

Títol original: *Las voces del laberinto. Historias reales sobre la esquizofrenia*
Plaza & Janés, 2005

1a edició: setembre de 2008

© Ricard Ruiz Garzón, 2005
© de la traducció al català: Anna Casassas
© Edicions La Campana
Muntaner, 248, 1r, 2a
08021 Barcelona
Tel.: 93 453 16 65 / Fax: 93 451 89 18

Disseny coberta: Zink comunicació
Foto coberta: © Gettyimages

ISBN: 978-84-96735-19-4
Dipòsit legal: B. 44.843 - 2008
Fotocomposició: EdiGestió (Barcelona)
Imprès a Romanyà/Valls. Capellades (Barcelona)

NOTA A LA VERSIÓ CATALANA

La present obra, *Esquizo (Històries reals)*, és la versió catalana del llibre *Las voces del laberinto (Historias reales sobre la esquizofrenia)*, publicat l'any 2005. La base del llibre és la mateixa, tot i que s'ha reduït el nombre d'històries i a més s'ha fet una revisió i una actualització del manuscrit original, amb alguns canvis de certa importància. La tria del nou títol, suggerit amb encert des de La Campana per l'editora Isabel Martí i l'escriptor Josep Maria Espinàs, demostra que en aquests anys ha començat a canviar alguna cosa: sense necessitat d'acudir a imatges com la del laberint, un llibre com aquest per fi pot explicitar en portada, amb sobrietat però sense subterfugis, la paraula *esquizofrènia*. És un bon senyal, perquè quatre o cinc anys enrere hauria resultat massa violent. 'Esquizo', sí, igual que 'depre' o 'neures': un estat, que no una condició, en el correcte camí cap a la normalització. Encara queda, però, molt per fer en la desestigmatització de la malaltia. Tant de bo que aquest llibre serveixi per ajudar-hi, per comprendre-la millor, per perdre prejudicis.

R.R.G.

Sóc una arna, una minúscula arna miserable. Vull sortir fora, a la tenebra. No feu soroll, fa mal. Sóc una arna, una veu, un pensament relatat en instants, una ex-vida.

SALVADOR ESPRIU
Ariadna al laberint grotesc

Es va preguntar, com ja havia fet abans altres vegades, si no podia ser que fos boig. Potser un boig era simplement una minoria d'una sola persona...

GEORGE ORWELL
1984

La moral i la lògica no tenen res a veure amb això. Tot depèn de les circumstàncies. La persona que han tancat aquí roman aquí, i la persona que no han tancat es passeja pel món, i això és tot. En el fet que jo sigui doctor i vós un pertorbat mental no hi ha ni moralitat ni lògica, sinó una casualitat pura i simple.

TXÉKHOV
El pavelló número 6

L'ENTRADA

Estimat senyor Paul Auster,

Li escric aquesta carta perquè el meu fill és mort. Es va suïcidar fa tres mesos. Un dia de primavera. Tenia vint-i-cinc anys.

Vaig veure com saltava per la finestra. El vaig veure morir. I quan vaig ser a baix, també vaig veure que a la mà esquerra hi tenia un llibre. El mateix que havia estat llegint tota la nit; es va tirar amb el llibre. Sembla impossible, però amb l'impacte a terra no el va deixar anar. Va perdre una sabata, això sí, però va conservar el llibre. Va costar Déu i ajuda treure-l'hi dels dits. Al cap d'uns quants dies el vaig fullejar i vaig trobar-hi una estranya dedicatòria, i també una pàgina marcada. El llibre era *El Palau de la Lluna*, i les paraules marcades, les seves paraules, senyor Auster, eren aquestes: «Jo havia saltat del precipici i llavors,

just quan estava a punt de topar contra el fons, es va produir un esdeveniment extraordinari: vaig veure que hi havia gent que m'estimava. Ser estimat així canvia molt les coses. No fa minvar el terror de la caiguda, però dóna una nova perspectiva sobre el que vol dir aquest terror. Jo m'havia tirat daltabaix i llavors, a l'últim moment, alguna cosa em va agafar a mig aire. Aquesta cosa és el que jo defineixo com amor. És l'única cosa que pot evitar que un home continuï caient, l'única cosa prou forta per invalidar les lleis de la gravetat.»

Li estalvio el que vaig sentir en llegir això en aquell moment, senyor Auster. Vaig trobar més pàgines marcades, i més paraules. Però res que m'aclarís la dedicatòria. Curiosament, la lletra és del mateix Robert. Amb un retolador vermell havia escrit:

De la Marina, la Meva ARIadNA

I res més. Un nom desconegut, una velada al·lusió mitològica, i una novel·la sobre l'atzar i el destí. Res més. Pel que fa a vostè, senyor Auster, no es preocupi. No el penso acusar. He decidit llegir la seva obra, la preferida d'en Robert, per buscar el que ell m'havia amagat. Igual que moltes mares, coneixia el meu fill menys del que em pensava. Qui sap si els seus llibres ho podran arreglar. I potser em pot ajudar el fet d'escriure-li. Tot i que no sé si li enviaré aquesta carta, ni les pròximes. De fet, no sé ni si són cartes. En tot cas, em passa igual que a la seva Anna Blume: li escric perquè vostè no en sap res. Perquè a casa seva, a Brooklyn, sumit en la seva projecció internacional com a autor d'èxit, no sap res d'en Robert. Sobre la importància que per a ell tenia la seva obra. Potser

val més així. Tant és si no llegeix mai tot això. Al capdavant, per això li escric. Perquè està lluny de nosaltres i no en sap res.

Va ser una nit molt llarga, senyor Auster. Igual que la setmana i que l'any anteriors. Igual que la cara d'en Robert quan va arribar cap a les nou del vespre. No va ni saludar. Va obrir la porta, va arrossegar els peus fins a la seva habitació, i s'hi va tancar sense mirar-me. La nit abans havia fet el mateix, i l'anterior també, i totes les d'aquell fatídic mes de maig. Un altre mal dia a la feina, vaig pensar. Un altre dia gris i anodí entre les grises i anodines taules d'edició de Sonimatge. En Robert feia dues setmanes que muntava vídeos en una productora del barri. Necessitava diners per fer els seus curts, i per això va entrar al circuit de la BBC. De l'enregistrament en vídeo de Bodes, Banquets i Comunion. Al meu fill li feia molta gràcia la broma, tanta com fàstic la feina. El tractaven malament, li pagaven encara pitjor i a més havia de batallar amb hores i hores de felicitat enllaunada. Cada minut que passava allà dins per a ell era com una concessió al fracàs, un pas definitiu en l'acceptació de la seva mediocritat. Perquè en Robert volia ser director de cine, i allà se sentia com un neurocirurgià que tallés bistecs en una carnisseria. Aquella setmana havia promès tres vegades que l'endemà no hi pensava tornar. Totes tres, havia sortit de la seva habitació, s'havia afaitat sense esmorzar i havia marxat de casa amb la mateixa cara que un presoner a punt de ser afusellat.

En el terreny personal tampoc no li anava gaire bé, senyor Auster. La seva extravagància, la seva impaciència i la poca mà esquerra de mica en mica l'havien anat aïllant del

món, i tot i que tenia uns quants bons amics, només hi mantenien un contacte circumstancial. No feia gaire havia tingut un desengany, del qual ignoro els detalls, però sé que encara patia els efectes d'una llunyana i confusa relació sentimental. Rebia molt poques trucades, evitava totes les cites i es resistia a qualsevol intent seriós de conversa. De manera que gairebé sempre s'estava tancat en la penombra de la seva habitació. Hi havia instal·lat dos monitors, una taula de muntatge i els corresponents aparells de vídeo, que tenia connectats ininterrompudament. Com que feia servir auriculars i ens tenia prohibit entrar, vaig deduir que s'hi dedicava obsessivament pel brunzit de les màquines i per les ombres que cada nit es filtraven per sota la porta. De vegades feia sessions maratonianes, gairebé malaltisses. Però no ens va ensenyar mai el resultat de la seva feina, se'l guardava gelosament. Quan sortia, tancava amb dues voltes de clau i baixava la persiana. O sigui que durant molt de temps l'única perspectiva que vaig tenir de la seva habitació va ser la que m'oferia l'exigu forat del pany. Tenia una còpia de la clau, és clar. El meu marit no hauria tolerat que no la tingués. Però la vaig fer servir molt poques vegades. L'última va ser quan vaig entrar perquè estava a punt d'agafar un atac de nervis. No sé com s'ho va fer en Robert per saber-ho. Però ho va saber. El meu escorcoll va ser tan inútil i la seva reacció tan furiosa que no ho vaig tornar a intentar mai més.

He anomenat el meu marit. Era professor d'educació física en el mateix centre on faig classes jo. No parlava mai amb en Robert. Des que va perdre la mà dreta en un accident de circulació, es va tornar taciturn i tendia a la depressió. Va obtenir una baixa permanent i es distreia, com

ara, entrenant diversos equips de futbol base. Pare i fill feien horaris pràcticament incompatibles. No es buscaven, però si coincidien, algun vespre que no hi havia entrenaments o alguna estona morta del cap de setmana, ni es dirigen la paraula. Sospito que a en Miquel, ara, aquesta indiferència li fa molt de mal. Aleshores, en canvi, semblava que li interessaven més les estadístiques de la lliga regional que el benestar del seu únic fill. Tanmateix, per ser justa he d'admetre que jo li amagava informació. En els moments més dolents, quan en Robert clavava cops a les parets o trencava gots de vidre rebotent-los a terra, vaig preferir callar. Sempre vaig atribuir aquestes atzagaiades a les assignatures que jo i ell teníem pendants. Per això no vaig avisar en Miquel. Mentre en Robert no em volgués pegar a mi, pensava, tot estava controlat. No sé si amb aquesta actitud volia protegir més el pare o el fill.

Tant és. Volia intentar explicar-li què va passar la nit de l'11 al 12 de maig. La nit prèvia als fets, que en diria vostè. Com que era divendres, tots tres vam sopar a casa. En Robert va trigar a sortir de l'habitació, però se'l veia tan desenganyat que no vaig gosar renyar-lo. Feia ulleres i estava pàl·lid, s'estava encongint sobre la taula de la cuina com un vell, i feia una cara tan desvalguda que fins i tot el seu pare li va preguntar si volia anar a cal metge. En Robert va fer que no amb el cap, sense alçar els ulls de les tovalles. Estava prim, molt prim, massa per a la constitució atlètica que sempre havia tingut. Els pantalons li feien arrugues al voltant de la cintura, les sabatilles li ballaven i semblava que la camisa del pijama fos d'algú que fes tres talles més. Es va passar tot el sopar remenant el menjar d'una banda a l'al-

tra del plat, sense tastar-lo. Jo, disposada a acceptar qual-sevol exabrupte, vaig insistir perquè almenys tastés les croquetes de pollastre. No va reaccionar. Em vaig arriscar a repetir-ho. Sempre que repetia alguna cosa, em deia:

–Ralles, mare. Et tinc ficada al cervell. No te n'adones, que em satures?

Aquest cop no ho va dir. No va dir res, res de res. Em va mirar, com si hagués de fer un esforç infinit, i va assentir lleument. Va aixecar la forquilla, va acostar una croqueta i la va partir pel mig. Una convulsió li va sacsejar el cos. Durant més d'un minut no es va moure. Va quedar-se mirant les dues meitats de croqueta amb cara de fàstic, com si acabés de cometre un crim abjecte. Com si la croqueta patís un dolor indescriptible per culpa de la mutilació. Va mirar la forquilla, va mirar les restes de pollastre i va contenir una arcada. Vaig veure-li als ulls un llampec de terror. De pànic. Va acostar els dos trossos de croqueta i els va ajuntar, en un intent de refer la forma original. Va amanyagar el tall, va pressionar el centre de la croqueta, va prémer les puntes. Va ser inútil. Cada intent la desmuntava una mica més. Resignat, molest, amb la forquilla en va aixafar una meitat fins a fer-ne puré. Després va llançar la forquilla a terra, com si es desfés d'una arma comprometedora, i va tornar a clavar els ulls a les tovalles. Va respirar fondo un o dos cops, va relaxar una mica els músculs de la cara i al final, amb un fil de veu, va murmurar:

–Etic acabat.

Per primera vegada en molts anys, se'n va anar al llit sense tancar la porta. I fins a tres quarts de sis de la matinal no va tancar el llum de la tauleta de nit. Quasi no

vam dormir. Jo em vaig estirar al sofà de la sala, a un parell de metres del seu llit, per veure-li les cames sota el cobrellit sense que ell em veiés a mi. Des d'allà també intuïa la tauleta, on ell deixava intermitentment un llibret de tapes vermelles. En Miquel va sortir a buscar-me un parell de cops, en va. En Robert va llegir tota la nit. El fregadís dels seus dits sobre el paper va marcar el pas de les meves hores fins que es va fer clar. A les set, es va llevar i, sense mirar-me, va anar cap al lavabo. Al cap d'una estona hi vaig anar i vaig veure que no hi havia ningú. Vaig mirar a la cuina, vaig tornar a mirar a la seva habitació i no el vaig trobar. Espantada, vaig tornar al passadís i vaig adonar-me que entrava una mica de llum: la porta del carrer només estava ajustada. En Robert era a fora; estava assegut a l'escala, al costat del replà, descalç i en pijama. Li vaig preguntar què hi feia.

–He d'anar a treballar –va dir.

–Avui és dissabte, no has de fer res fins a migdia –li vaig recordar–. A més, avui no aniràs a treballar. Després trucaré a la productora. Entra i descansa una mica.

Es va deixar portar com un gosset. Mentre l'acompanyava, vaig sentir que els seus ossos tenien la fragilitat del vidre. Em va mirar un instant amb tendresa. El vaig posar al llit i vaig anar a despertar en Miquel.

–En Robert no està bé –vaig dir-li–. Hauríem de trucar a un metge, però tinc por que em senti i s'espanti. Per què no baixes i truques des d'una cabina?

En Miquel em va fer cas. Mentre jo feia cafè, vaig sentir en Robert a la seva taula. Encara tenia la porta oberta, però ara anava vestit i remenava al costat del vídeo. Ja no

tenia aquella expressió d'ocellet esporuguit de feia una estona. Havia tret la cinta de pel·lícula d'un casset i en feia trossets amb unes tisores. Quan em va veure, em va clavar una mirada fulminant i va tancar amb un cop de porta.

–Robert, si us plau –li vaig dir–. Si us plau.

Com a resposta, va obrir i em va ensenyar l'habitació amb aire histriònic. Ara es movia amb gestos artificials, impostats. Va assenyalar la càmera i la va acariciar. Després va llençar els trossos de pel·lícula a la paperera, va agafar el llibre vermell de la tauleta de nit i va sortir.

–Quanta calor –va comentar.

Em va sonar molt estrany... No va dir «quina calor», sinó «quanta calor». Com si recités, com si un apuntador li acabés d'apuntar la frase des de darrere la cortina.

Ens vam acostar a la finestra del menjador, la de l'avinguda d'Icària, com si milers d'ulls ens seguissin. En Robert va insinuar una reverència, va somriure i va obrir de bat a bat. A continuació, mentre es ventava amb el llibre, es va abocar. Espantada, em vaig interposar entre el vidre i ell, i li vaig proposar una infusió a la cuina. Contra tots els pronòstics, la va acceptar. Va fer mitja volta, cabotejant, i va enfilat el passadís cantussejant. El crit d'una gavina el va fer aturar en sec. Va ser com activar una palanca, com un senyal que hagués estat esperant molt de temps. Va recular, va observar el cel per damunt del meu cap, va identificar l'ocell que havia trencat el silenci i va obrir els ulls com si no tingués parpelles. Els polsos li bategaven a un pam de la meua cara, senyor Auster. Li anaven com bojós.

Aleshores va ser quan tot es va precipitar. La sirena d'una ambulància va xisclar al final del carrer. En Robert

va tremolar i les venes del coll se li van tensar com cordes. La cara se li va contreure amb una ganyota de desesperació. Va esbufegar furiosament, va gemegar i una crisi nerviosa li va envair tot el cos. Incapaç de reaccionar a l'atac, vaig intentar aguantar-lo. En aquell moment es van sentir unes claus i algú va obrir la porta del pis. Vaig cridar:

–Miquel!

Quasi simultàniament, amb els ulls sense nord i la mandíbula segellada per una contracció involuntària, el meu fill se'm va esmunyir amb una empenta i va saltar per la finestra. Quan en Miquel va arribar, en Robert encara es barrava amb els fils d'estendre roba. El meu marit, amb la seva única mà, el va agafar per una cama i es va apuntalar amb el marc de la finestra. Jo ja no vaig veure res més. Vaig desaparèixer. Asseguda a terra, paralitzada, no vaig moure ni un dit. Vaig tancar els ulls i vaig esperar, resignada, l'exclamació agònica d'en Miquel. No vaig cridar, no vaig ajudar, no vaig lluitar. Quan el meu marit va udolar i es va llançar cap a l'escala, vaig entendre que tot s'havia acabat. Encara havia de saber més coses, per exemple que el meu fill havia forçat la caiguda quan amb les mans s'havia pogut agafar a la finestra del pis de sota. Ningú no podrà esborrar mai aquest forcejament del cap d'en Miquel. En canvi a mi el que m'ha quedat gravat per sempre és el seu cos trencat a una altura de cinc pisos. Si en veure'l no el vaig seguir, va ser perquè el meu marit lluitava inútilment per reanimar-lo. Li deia coses, coses que ell ja no podia sentir. Jo era lluny, molt lluny. Els nostres ulls es van trobar un moment i en Miquel va rompre a plorar, desconsolat. Quan vaig arribar a baix, gairebé al mateix temps que

l'ambulància, no sentia res. Algú em deia coses, em van donar el llibre, algú va cridar, vaig tocar en Robert, i en Miquel em va abraçar. Res. Buida, perduda, senyor Auster, recordo que només vaig pensar una cosa: que els sanglots del meu marit entre els meus pits sonaven exactament igual que el crit de la gavina...

INTRODUCCIÓ

Per què relats, per què reals, per què l'esquizofrènia

Per tornar a situar el subjecte (l'ésser humà afligit, que lluita i pateix) al centre, hem d'aprofundir en l'història clínic fins a convertir-lo en narració o conte.

OLIVER SACKS

Aquest llibre vol donar veu als qui no en solen tenir; als qui s'han extraviat pels laberints del trastorn mental i pateixen el rebuig d'una societat pretesament sensata. Els extraviats... Que ve d'*extra* i del llatí *via*, camí: els que es desvien del camí. Al capdavall, delirar, *de-lirare* també és *desviar-se* del solc o *lira*, el camí fressat. Els bojos, els *ex-cèntrics* o *extra-vagants*, en aquest llibre els esquizofrènics, no tenen veu perquè es troben fora del sistema. O són fora, o els hi enviem. Fa temps, aquesta exclusió es feia explícita en *la nau dels folls*, l'embarcació que allunyava riu enllà els inadaptats. Més tard, els encarregats d'aïllar-los van ser els manicomis. Ara, les estratègies són, o semblen, menys repressives: els bojos, que a l'era de la correcció política han estat rebatejats amb el nom de malalts mentals, es troben que simplement se'ls nega el discurs... Se'ls fa callar.